

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нин Дээди
Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

№ 244 (6575), 1966 ч. октябрь 15, суббота | Өртөз 2 көп.

КЕЛИР ЧЫЛДЫҢ ДУЖУДУНУҢ АЛДЫН ФОНДУЗУ

Республиканың колхозтарына болгаш совхозтарына дүжүт амаат алышыны эгелзени-биле чергелештир келир чылдың дүжүдүнүң дугайында сагыш салышкын каттай чоруттунган. Ол дээрзе үрзүн уруушкуну-дур. Келир чылдың тарылгазына республикага тараа култураларының 48300 тонна үрзүнүн белеткээр деп планнаан болза, ам урудуганы 47800 тонна болган. Оң иштинде Танды район 108 хуу кылдыр уруп алган.

Ажыл-агыйларның хей нуруузу чүгле хөргөлгө четчир эвес, харын эртен чылга бодаларга шынары эки, сорт талазы-биле боттарына таарыжыр үрзүннеринг болуп турар.

Ам нол сорулга болза үрзүннерни чажар шынарына чедир арыглааш, келир чылдың тарылгазына чедир эки шыгнал кадалаары болур. Чаагай дүжүттү өстүрүп алырын эки арыглааттынган, сорттуг үрзүннер хандырар деп агротехниктиг негелдени күөсөдип келген ажыл-агыйларда үрзүннерни уруп алышкан, оларның арыглаашкынын каттай чорудуп эгелзэн. Танды районун «Революцияның чалбыны» колхозунда, дуржулга станциясында, «Менегей», «Элегес» совхозтарда үрзүннерни дерип механизмастан пункттарда арыглап турар. Каа-Хем районун «Бурун-гаар», «Ленинни орун» колхозтарында, Улуг-Хем районун «УТНА 25 чыл», «Найрал» совхозтарында үрзүн арыглаашкынын база эки организастан турар.

Оң-биле чергелештир үрзүннерни уруп алган болза-даа, оң арыглаашкынын амаг чедир организастанган ажыл-агыйлар бар. Ындыларга Каа-Хемде «Кызыл туң», Улуг-Хемде Жданов аттыг, «Х Улуг хурал», Чөөн-Хемчикте Ленин аттыг колхозтар болгаш «Чыраа-Бажы», «Тээли» совхозтар хамаарыжыр. Оон өске ажыл-агыйларда үрзүннерни арыглап эгелзэн болза-даа, ажыл доктаамал, организастанг эвес чоруп турар.

Ажыл-агый бурзунгө үрзүн арыглаашкынын организастанг чоруда-ры — ам хүнүн эң чугула айтырыгларының бирээзи. Ажаап алышкын үрзүндө шаңнарга, складтарга хайнышкынын бооп турган ажыл ам үрзүн белеткел-биле уламчылап ужурулг. Үрзүн арыглап белеткээр бригадаларны, эвекелерни ол ажылды чедишкенин күөсөдип шыдаар кылдыр четчелеп тургускаш, оларны тараа арыглаар, чүдүрер, дамыглаар механизмер-биле болгаш холдуң чепсен-хөргөсөлдери-биле хандырар.

Тараа култураларының бүгү үрзүннерин улуг соок дүжүрүнүн ботинде арыглап доозар сорулга-биле хүм бүрүнүң план-графиктин тургускаш, ажылды хүнде ийи ээлчегин кылдыр организастан, тараа арыглаар машиналарны бедик бугурунчулук амыглаар херек.

Суурларның боттарында эвес, ыраак бригадаларының шаңнарына үрзүн арыглап, шыгнал кадалаарга ажыл-агыйлар хей. Ол черлерге үрзүн арыглаар ижирилери доктаамал амылдадыр төлөздө, чурттаар чөлөрүн таарыштырар болгаш ижтинин чөмөнчилгенин тургузар херек.

Колхозтарның, совхозтарның агрономнары болгаш бригадирлери үрзүн арыглаашкынын амылын башкарып удурутурда, ажылдың шынарында онза кичизгейки салыр ужурулг. Чаңгыс шөгте яны-бүрү култураларның үрзүннерин арыглап тургаш, холуштурар болгаш сорттарны бугар таарыглары болдуруп болбас. Бугурун машиналарга арыглап эртен үрзүннерни улаштыр нарын машиналарга арыглаар.

Эртен чылын хей-хей ажыл-агыйлар үрзүн арыглаашкынын эки организастан, ыныч-мынча хуузу чажарында белен кылып алдыксы димип турган. Херек кырында чаксы тарылганың үеи келирге, ол үрзүннер чажарына чедир арыглааттынмаан болуулан. Ам нону катаптаас төлөздө, арыглааттынган үрзүннерин дээжинин үрзүн шынары хынаар лабораторияларга дораан хынадыр болгаш холуттунган үрзүннерни каттап арыглаар, чон болза солуур хөмчелерни алыр.

Бо чылын республикага тараа култураларының 72 хуузу сорттуг, райончутуан үрзүннер-биле тараан чорум дүжүттү бедидериге улуг рольду болганы чугаанок. Танды район нитизи-биле гентар бурзундун 14 центнер дүжүттү ап, өске районнары ашкан. Ынчаарга ол районда Тываның көдөз ажыл-агый дуржулга станциязы бүгү тарылгага сорттуг үрзүннерин амыглааш, оон-даа бедик — гентар бурзундун 18 центнер дүжүттү алган. Келир чылын тараа култураларының 80 хуууу эвезин сорттуг үрзүннер-биле тарыыр. Ам сорулга чүл дие, културалар айы-биле сорттуг үрзүннерни четпес ажыл-агыйлар амылгааштан садып, солуп алыр хөмчелерни алза чогуур. Дуржулга станциязы колхозтарга, совхозтарга садары-биле эң шилиндек үрзүннерни арыглап турар. Оңу ажыл-агыйлар эрте-дээр садып алза чогуур.

Элзэн хей районнара үрзүннер планга чедир уруунаан. Бар үрзүннерин арыглап келирге, оон-даа эвезин бээр. Ындыг болганда, үрзүн уруушкунун ам-даа уламчылап, ажыл-агый бурзу култура айы-биле четчир үрзүннеринг болур. Арыглап белеткээр үрзүннерни, эртен чыл-дараа шыкша, амык черлерге хөвээр чытырып, бугадар чорукту чайлаар, складтарга урар, чон болза, кырын шынар херек.

Колхозтарның баштаар черлери, совхозтарның дирекциялары, партия организациялары үрзүн белеткелни, оң кадалаашкынын шыңгы кон-трольга алыр ужурулг.

Тываның тарылгаларының сорулгазы 1967 чылда Улуг Октябрьның 50 чылынын байырлыгына уткуштур бо чыгыштан артын чаагай дүжүттү өстүрүп алыр болур. Ол байырлагды чылдың дүжүдүнүн салым-челун шийитилээр оң алдын фондузу — үрзүн болур.

Концерт-биле Моолче

Моол-совет найралдын айына холбаштыр Февр районун бот-тыныгыр уран чүүл коллективтерин шилиндек артистери МАР-ның Успа-Нур айынагы Саглы, Тавыс сумаларына баары-биле чорупканнар. Уран чүүлүгү ботун СЭКП Февр райкомунун секретары аш Очур-оол баштап чоруту.

Моол өнүктүргө боттарының таланттын көргүзөр даш чоруктарының аразында Тыва АССР-нин култураларының алдарлыг амылдакчы-ан Санчы Кызыл-оол, районун Култура бажынынын уран чүүл удурутуктуу, бот-тыныгыр композитор Тулуш Олар-оол, «Кызыл туң» колхозтуг Хорунуг-Ой сүт-бараан фермазынын өргөлөткүч Кара-Сал Седик, Торгалыг колхозта өмнөгө амылдакчы Кара-Сал Дамдын даш өсөөлөр-дү бар.

Бондиртег программазында өвүрүлгелери боттарының чогааткан шижер болгаш моол аял-дар, моол, орус, тыва кылдар кирди турар. «Кай-гачыктыг Моол хей кызыл сүт» артистер тугускан.

Литератураның уран чүүлүн шыгарганга чогаалдары болгаш күөсөдип мергезил даш РСФСР-нин Курне ша-налдарын тыпсыр дугайында алтырыгым РСФСР-ниң Ми-нистрлер Чөвүлели көргөн.

Россия Федерациязының Министрлер Чөвүлели РСФСР-нин Курне шаңналарын талазы-биле комиссиянын саалдары-нын хүлэп алган болгаш 1966 чылда РСФСР-ниң Курне шаңналарын тыпсыр:

Литератураның талазына — М. Горький аттыг шаңнал-дарны:

Михаил Николаевич Алексеев — «Визия чөгө эрмен-не» деп романы даш;

Байсын Шугаевич Кулиев — «Балыгланган даш» деп шүлүктүрүнүң ному даш;

Леонид Николаевич Мартынов — «Эге бажы» деп шүлүк-теринин ному даш;

Чурулга уран-чүүлүнүн талазына — И. Репин аттыг ша-налдарны:

Гелий Михайлович Корнев — «Коммунистер» деп үш пьесетиг — «Интернационал», «Бүдүрүп ораа туң», «Гомер (академия студия)» деп чуруктары даш;

Евсей Евсеевич Моисеевич — «Кызыл чедип келди» деп чуруту даш.

Владимир Ефимович Цигальга — Совет Эялелинин Маады-ры генерал-лейтенант Л. М. Барышевке Маутхатке (Авст-рияда) тураскалы даш;

Музыка уран чүүлүнүн талазына — М. Глинка аттыг шаңналдарны:

Дмитрий Борисович Набавский — солистерге, ижти-ийи ырга болгаш симфониялыг оркестрге «Реквием» даш;

Юрий Александрович Шапорин — «Декабристер» деп операны болгаш «Тээдиген чөгө дээр дескириал» деп ор-аторияны даш;

Лев Николаевич Оборин — концерт-хүөсөдип «ажыл-торудулгазы даш;

Тевр уран чүүлүнүн талазына — Н. Станиславский ат-тыг шаңналдарны:

Юлия Константиновна Борисова — Курне Евгений Вахтангов аттыг академиктиг театрына «Иркутск төгүтү» деп шиге Валаян, «Ашакка барган пастаныкчы» деп шиге Казанец Павлианын база «Шин болгаш чөгө» деп шиге Покритченко Маврианын рольдары күөсөдип даш;

Николай Константинович Симонов — Курне Евгений Вахтангов А. С. Пушкин аттыг шиге академиктиг театрына «Хүн ашаклакта» деп шиге Клауди Маттиастын болгаш «Бичин трагедиялар» деп шиге Сальерини рольдарын күт-

сеткени даш;

Павел Александрович Маркова — «Театрдың шыны» бол-тап «Музыка театрына В. И. Немирович-Данченкоу ре-жиссура» деп ному даш;

Ини уран чүүлүнүн талазына — Васильев алышкылар аттыг шаңналдарны:

Герман Ефимович Фрадинга, Федор Александрович Тяп-кин, Алексей Анатольевич Манаскый — «В. И. Ленин-ниң хол-биле бажылар», «Партияның туту», «Ленин (сөөктү арынар)» деп эртен талазы-биле театрениг филь-мери даш;

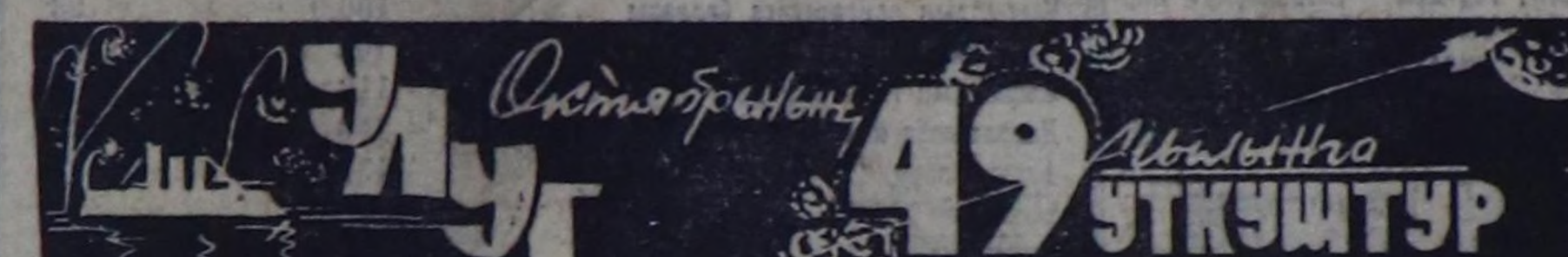
Александр Борисович Стеллерге, Константин Михайлович Симонов, Николай Владимирович Оленовский, Анатолий Дмитриевич Паланов — «Диритер болгаш алуугер» деп уран-чеген фильм даш;

Михаил Ильич Ромма, Давид Яковлевич Хребовицкий, Герман Николаевич Лаврова, Георгий Николаевич Комгаров-на, Алексей Владимирович Баталова — «Чангыс чылдың тос хүну» деп уран-чеген фильм даш;

Литератураның болгаш уран чүүлүн Курне шаңналдарын алган амылдакчыларга дүжүттү бедикте болгаш дүжү-лөкчү берилеан, «РСФСР-ниң Курне шаңналынын жүрө-дү» деп атты тыпсыр.

Москва бугун. Улус ажыл-агыйның чедишкенин дегелзенин чынында Космос чагырыкчыларына тураскалган монумент.
В. Соболевтун тырттырган фотоу (СЭТА-ның фотохроникасы).

Малчыннар ортузунда чарыш

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 49 чыл оюнга уткуштур чарыш Тес-Хем районда «Чо-дурга» көдөз ажыл-агый артелиниң Ак-Эрик салбырын-да малчыннарның ортузунда калбарган. Салбырның мал амылдакчылары найы-даа чылдарга бодаларга ни-тинин малынга быныг чөм-сууру магадашкан. Ам кол-мичизгейки мал нажаааларын ык чыгылап; септээр-инче, мал чөмүн болур чөгүү-биле сөөртүп дамы-

лаарынча угландырган. Ынчангаш, бригадалар аразын-да найы бригада кышка эки белеткенирил даш чарыш-ты калбарган. Ылаңгай Шара-Нуур бригаданы кыш-тагылашкына эң эки белеткен. Бо бригаданың мал-чыныры 409 тонна ситен белеткээр планын 450 тон-нага күөсөткен, ол ышкаш бригада кежигүннери Шан-чыг деп черде 31 сарат ситенин Агар-Давың артын-да 120 сарат чумизаны тургускан турган. Ам ук мал-чөмүн кыштагыларга дамылап эгелзэн.

Доостурунун кырында

Барыш-Хемчик районун ажыл-агыйлар кыштагылашкына белет-келди чедишкенин чорутуп турар-лар. «Большевик» көдөз ажыл-агый артелиниң малчыныры кышта-гылашкына белеткелди доозуп турар. Ылаңгай хойжу аш Кара-оолга удуруттар бир дугаар хойжу брига-даны кежигүннери эң үлгерип белеткенир. Бригаданын төвүнө четчир ситени, ситосту сөөртүп чедирген. Бажынынын чыгылаш, чугайлаан. Казжааларны шүтүзүп септп чыгылаан.

«Барлык» совхозтуг Адыр-Мажа-лык фермазы кыштагылашкына ба-за беден. Ынча чаа бызаа кажаа-лар туттук, иштинде келеткелери кылгаш, чугайлаан. Ол ышкаш, улуг-инектер, кажаазынын шалазын кыл-

ган. Бүгү кажааларны аастарын, соңга кастарын септп, элгез, иштин ширби арыглаш, ханала-рын чугайлаан.

«Шекпэр» совхозтуг Ден-Терезин-кадырнын малчынырында кыш-тагылашкына белеткел амылдаар доозулган. Район бо чылын ситен бе-леткээр планын ажыр күөсөткен. 169 муң тонна ситосту база белеткеп салган. Ынчангаш, бир тээ, четчир саныг мал чөмүн белеткээр чүве болганда, бүгү мал чөмүн чөп ажы-даар, ону кышта-турааларга, фер-маларга дамылап сөөртүп ажычте ажыл-агыйлар кичизгейки салып турар.

Ол дээрзе Улуг Октябрьның 49 чылдында эң дээрзе күш-ажычте бе-леткел доозулган турарын хуралга айтыркан.

Бедик көргүзүлгөр

Улуг-Хем районун «Улуг-Хая» совхозу күрүгөге ээ садарының сүт айлар планын 127 хуу күөсөт-кен. Маңаа № 3 салбырын мал-чынырынын улуг-хуузу улуг бол-ган. Салбырнын малчыныры чыл-дургуула септирлөк малын эки олараткаш, хей пемезде деңизин алган.

Кадырлар Шулуук, Чамбаа, Допуу-оол оларын кадарган аны-як ирттери эң-не бедик деңизин берген. Ирттери күрүгөге дугаар-га бирезинин ортумак дигир дең-изин 30 кг ажыг болган. Бо үш ка-дырлар 1957 иртти дугаашкан, ип-тин-биле алдан ажыг тонна ээтин-кирген. Бо чылын септиркен ма-лын үч дугаашкан, 1966 чылда тергүтүлгү хураганнары кадарчы-лар хүлээп алганнар.

Чолаачының үлүү

«Барлык» совхоз дүжүдүн ажаап аргелди бээр биле, Кызыл-Мажа-лык автоажыл-агый черинин чола-ачы Аракчаа Кара-оол чедип бел-геш, комбайннар тараа сөөртүп эгелзэн.

Баштайгы хүнден-не ажылга кы-зымаа кестү берген. Эш Кара-оол бо-дунга оонашкан комбайннарны бичи-даа тургуспай, оларын басты-рыган тараазын хүлээп алган, ша-н-

Свердловскиге найырал митингизе болгаш Уралга ужуражышкыннар

ССРЭ-де албанның аян-чо-руун кылып чоруп турар, Польшанын Каттышкан ажил-чугаазын чыылганнар чылды-чын партиязынын Төп Комите-динин Бирги секретары В. Го-мулка, Польша Улус Респуб-ликааны Министрлер Чөвүле-линин Даргазы Ю. Циранкевич болгаш польша партия-чазак төлээлери-нин кежигүннери-биле кады Уралдын эң улуг бугурулге-леринин бирээзи—Первоураль-скинин чаа турбина заводунга чораш.

Бүдүрүлгеге найыралдын хей кижир кижикчилиг митин-гизе болган.

Митингизе А. Н. Косыгинин болгаш Ю. Циранкевичин чугаазын чыылганнар чылды-биле уткаан.

Эш Владислав Гомулка эш А. Н. Косыгин-биле болгаш польша партия-чазак төлээлери-нин кежигүннери-биле кады Уралдын эң улуг бугурулге-леринин бирээзи—Первоураль-скинин чаа турбина заводунга чораш.

Эш Юзеф Циранкевич бол-гаш польша партия-чазак тө-лээлери-нин кежигүннери-нин чамдызы Белоярскинин И. В. Курчатова аттыг атомнуг элек-тростанциязына чораш.

(СЭТА).

Республикада мал ажылының продуктуларының белеткел

(1966 чылдың октябрь 10-га чедир, хуу-биле)

Районнар	Сүт	Эт	Дүн
Бий-Хем	106,8	70,7	124,3
Барыш-Хемчик	101,7	73,6	100,4
Өвүр	99,6	51,0	83,7
Танды	99,2	80,9	111,6
Чөөн-Хемчик	97,3	68,6	109,7
Улуг-Хем	97,2	73,5	109,6
Кызыл хоорсовет	96,9	91,7	71,3
Бай-Тайга	92,1	75,1	84,1
Каа-Хем	91,1	67,0	124,7
Тес-Хем	85,7	66,7	87,0
Току	76,8	54,7	87,8
Эрзин	63,6	99,2	100,5
Республика нитизи-биле	97,1	73,5	101,9
Эртен чылын бо үеде турганы	94,1	72,5	101,0

Аңгыс андарылгазы

(Октябрь 10-га чедир)

Районнар	Аңдарган чөп (хуу-биле)
Току	94,0
Улуг-Хем	61,1
Каа-Хем	60,3
Кызыл хоорсовет	59,1
Бий-Хем	58,4
Танды	50,9
Барыш-Хемчик	39,5
Чөөн-Хемчик	35,1
Бай-Тайга	21,3
Эрзин	12,2
Тес-Хем	10,9
Өвүр	—
Республика	51,0
Эртен чылдың бо үеде аңдарганы	45,8

«УТНА 25 чыл» совхоз аңгыс ан-дарылгазын планын бо хүнге че-дир 90,4 хуу күөсөдип, республика-ның өске ажыл-агыйларын ыргакта мурнай берген. «Элегес» совхоз он-панын 83,9, «Көк-Тей», «Шивилит», «Найрал» совхозтар 61—68 хуу күөсөткенер. «Тес-Хем», «Тээли» совхозтар бо чылда амылдакчыны кымылаан эң түшкүн чорутуп, хар чөл, чер доңуш эгелзэн бо хү-вөргө чедир планын чүтле 19—20 хуу күөсөткенер.

М. ДЫЛАЙ.

Мерген хемниң саары-ла

Улуг-Октябрьның 49 чыл оюнга күш-ажычты белеткелгиз ужуражыр, чаа беши чылдың баштайгы чылынын планын оонадаларын хуусаа бетинде күөсөдип, сүт саалдазын улам көвүдөтпөсчү сорулга-биле Каа-Хем районда «Октябрь 14 чыл» колхозун Мерген фермазынын саанчылары хуулашкына хуулашкына алган. Оң күөсөдип эртен тос айларын көргүзүлгө-лери мынчаар хөргөлгө турар.

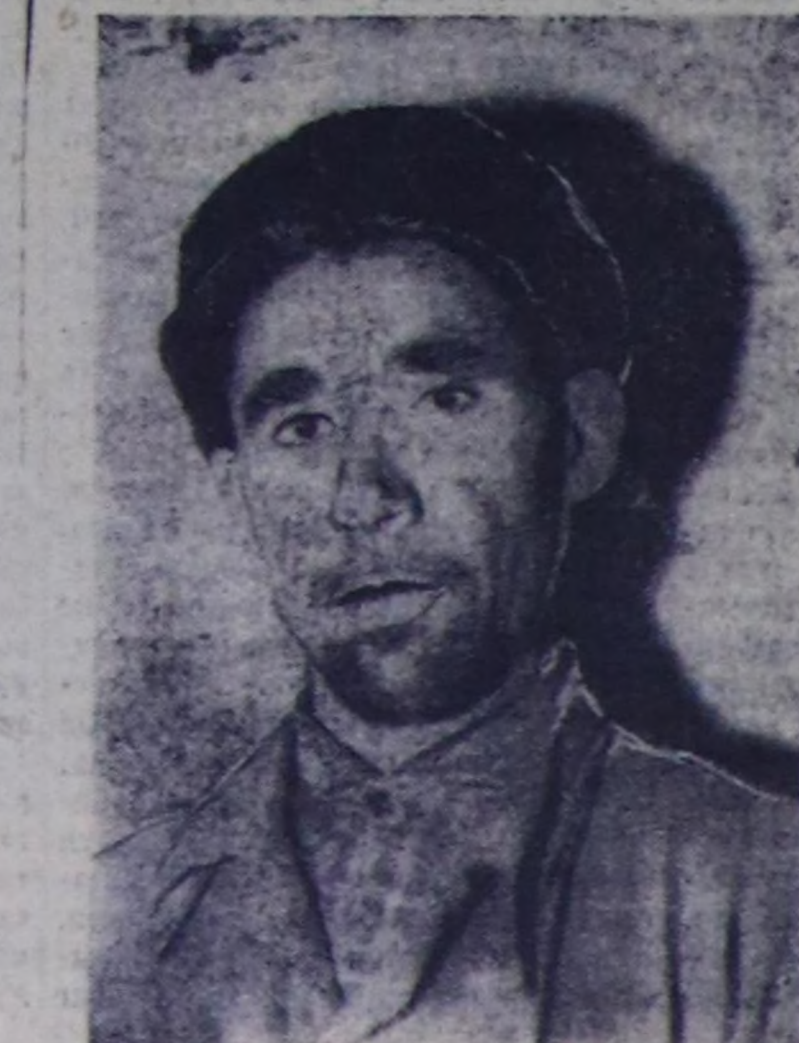
Ферманын коллектив бо чылын 275 тон-на сүтү күрүгөге саар планын октябрь 1-де 225 тонна чедирген. А бо айын баштай-гы он хонуктарында беши чеди тонна сүтү планга негезин. Ам арткаа 43,5 тонна сүтү Улуг Октябрьның байырлыгына чедир күө-сөдип сорулганы саанчылар салып алган амылдап турар.

Төгүлүг болушкуннарын чылы бо-лур — бо чылын Мерген фермазында саар 260 инектиг бирээздиги 1120 литр сүтү саап алыр планга көргүзүлг. Ол сорулга ам күөсөдиптеринин кырында Эртен тос айлар дүжүдүнүн бир инекте-не ортумаа-биле 1026 литр сүт сагын-ган, Хостун саанчы Еватерина Толукай

саанчыларын мүнүкү одуруунда Ол бо-дунда быжылганын 25 инектеринин бирээздиге оонаштыр 1265 литр сүтү саг-ган, алган социалистиг хүлээлгенин үш ай бурунгаар, октябрь 1-де күөсөдипкен. Е. Толукай эртен үш чылдар дүжүдүнү кылга-даа аштырбан. Оң дүжүдүганы улуг, саанчылаа-ла он чыл четкен. Бо үе-нин дүжүдүнү Ол мергезилгиз саанчы апарган.

Саанчылар аразында салынган соци-алистиг чарыштын ийги чегин Анастасия Лопсан эрлет турар. Ол база-ла хоочун саанчы. Оң көргүзүп бир негекке оонаш-тыр 1220 литр. Бир инектен-не 1161 литр сүтү сагган Елена Кара-оолду чоокта чаа болуп эркен Көдөз ажыл-агый амылдакчы-ларын Бүгү-эвелед хүнүн таарыштыр колхоз баштаар чери эркетиг бараан-биле шыгнал. Елене чарышка үшкү черин ал-ган.

Мерген сүт-бараан фермазынын саанчы-ларын көбей кезин амыклар. Хып дээр чалы саанчы кыстарын нити көргүзү-байга эвес. Оң хөргөзүм — мергенчилер үшкү кварталда сүт саалдазынын талазы-

Каа-Хем район-ун «Ленинни орун» колхозунун механиз-маторлары дүжүт ажаап алышкынын дооскаш, аңгыс ан-дарылгазыне мас-салы-биле кирген. Бо ажылга колхоз-тун хоочун механиз-матору Василий Се-редкин онза шы-ларап, күш-ажылчы ээлчээн 21—24 шак иштинде эртирп, ол уеде 24 га чедир ан-дарып турар.

ЧУРУКТА: Трак-торист В. Середкин.

Д. Анч олдуң фотоу.

М. КЫРЛЫГ НАРА.

ТҮННӨЛДҮ ҮНДҮРҮП ТУРА...

Тес-Хемнин бүтүүлүшү партия аге органдарында отчет-сонгулалар хуралдарында болгон. Эрткен чылдарга дейре, бо чылым олар белин калдыруушкун-биле өрткөн. Чикээ, районда 13 партия бөлүктөрүнүн отчеттук хуралдарына, кеңештеринин шүтүтүлүшү өрткөн болгаш бүтүүлүшү саямал-ошолорун бээр аралгы болгоннар. Ол мынак, районда чеди партия аге органдарынын хуралы база-ла белин калдырткан. Алар бүтүүлүшү партия аге органдарынын отчет-сонгулалар хуралы аки белет-кедир өрткөн. Ол органдарынын секретары РСФСР-нин школаларынын алдынкы башкылар Маскыр Азия партия организациясынын аялынын өкүлүтүп келген. Ош түнөйлөп, школада өөрдүгө-кижигилерин аял аки тургустунган. Ол шкода-райондун эң аки аялдык школаларынын бирөөсү.

Бо партия организациясында кылдыган аялдар-биле калы, ам-даа чамлык четтестер барын база өскө организацияларын талашып, школада аялдың көпкө кичээтэй салып туралар коммунистер шүтүмчүлөөнөр. Чамлык кичээттерин ап керээл. ВЛКСМ Тес-Хем райкомунун аялдарынын школага ийн-чамлык келсе-да, практиктик калдык-даа ду-за көргүспөй турар. Ош улам-ыннан школада комсомол, пионер организацияларынын аялдың улут четтестер бар. Райондун аялдарынын колжында бо школага дык ковар көп турар деп, отчеттук хурала коммунистер шүтүмчүлөөнөр.

Шуурмалтын райулетпур комбинатында партия аге организациясынын хуралы кууу денелет өрткөн. Организациянын хуралын эрттерин графини ош секретары эш А. Пестряковту бургуу-биле ийн уада сонгаарлаар ужурга таварышкан.

Бо комбинат районда чамлык-ла бүдүрүлгө чери. Ийн куш-аа-аа чамлык саямал-чурмуу копкак болгаш аялдың бүдүрүлгө кууу. Ош түнөйлөп, бүдүрүлгө бүтүүлүшү ошолорун күүсөткөн турар. Сөөлү кварталда продукция бүдүрүлгө 97 хуу, аял материалы белет-көргүсөткөн 94 хуу күүсөткөн ош дугайын керчилеп турар.

Райулетпур комбинатында аялдың байдалы турла. Ийн партия организациясы ош экижигер дөш калдык-даа кемчө албай, коммунистерин күжүн аял-херекте хаара түтүп турган. Ийнчаага директору эш Жалобов бери ара-да-рыга халым, аялга ууртулган көпкөткан. Эш Жалобов партия кеңешинин кандалы турган, аял-аагыга харымсалга чок, арагалат турганы-биле кандалатан үндүрткөн.

Секретарь эш Пестряков коммунистерге калдык-даа партияны даала берейн келген. Сөөлү уш айларда партия хуралы болган. Пестряков кеңешин даамырын хамыраын ошаладып, хамы-даа болуна аялган турган илерен. Эске-даа четтестерин дугайын коммунистерини шындык шүтүмчүлөп турганы шын болган. Эш Пестряковту секретарь хуралынын убаан, багай аялдан дөш аялдан дүжүргөш, партиянын шындык кемчөтүлүшү.

Райулетпур комбинатынын аял-ынга Тес-Хем райкомунун копкак дузалыканын, СЭКП райкомунун талашып бо партия аге организациясынын аялдың кичээтэй салбай келген база айтыр ужу-лут.

Партия организацияларында партия-организация аял чогуу денелетке чедир тургустунмай туралын өске-даа партия аге организацияларынын хураларына шүтүмчүлөп илереткен. Ол шүтүмчүлөрдө чогуу түнөйлөп кылдыр ужу-лут бис.

«Чодураа» колхозун парткомунун

отчеттук турган СЭКП кеңешинин кандалы турган. Ийн партия аге органдарынын хуралы кууу денелет өрткөн. Организациянын хуралын эрттерин графини ош секретары эш А. Пестряковту бургуу-биле ийн уада сонгаарлаар ужурга таварышкан.

Бо бүтүүлүшү партия аге организациясында кылдыган аялдар-биле калы, ам-даа чамлык четтестер барын база өскө организацияларын талашып, школада аялдың көпкө кичээтэй салып туралар коммунистер шүтүмчүлөөнөр.

Партиянын отчет-сонгулалар хуралдарынын түнөйлөп райондун беш партия организацияларына чаа секретарьларын сонгал, бүтүүлүшү партиянын 70 хууу ортук болгаш дөш өрткөн. Партия аялдың мергезилет, илелетилер өшөр болуп турар. Моон алгаш көөргө, моон сонгаар партия аге организацияларынын аялдың чаа солун аял-херектер немержир хаара билдир.

Т. САНДАН.
СЭКП Тес-Хем райкомунун партия-организация аялдар кандалынын эргелениши.

Троицкин ушар чууа техникумун чоокта чаа дооскан комсомолчу Александр Спиржарный—Кызылдын аэропортуун эң аки анык специалистеринин бирээси. Смедя начальни Валерий

Артемович Можав анык аялтехникти дугайын белет үнелет-биле чугалап, техниканы кончук эки билер кичи деп мактап турар. Эскерткен бичин-даа үрелешкинни А. Спиржарный

дүргөн болгаш шынарлыг экин турар.
Чурукта: АН—2 самолёт-бактарында бензинин шаарланчаан Александр Спиржарный төп турары.
В. Худяшевтин тырттырган фотоу.

1966 чылдың тос айларында Тыва АССР-нин үлөтпүрүнүн күрүнө планын күүсөткенин дугайында

Тыва АССР-ниң Статистика эргелелин дүңнады

Нити продукция бүдүрүлгө талашы-биле 1966 чылдың тос айларынын күрүнө планы республиканын үлөтпүр 106 хуу күүсөткөн. Эрткен чылдың ол үзүн-биле деңгээрге продукция бүдүрүлгө 10 хуу өскөн.

Нити продукция бүдүрүлгө талашы-биле тос айларынын планын эргелетип чагырганында бүдүрүлгө 107 хуу күүсөткөн, эрткен чылдың ол үзүн-биле деңгээрге 23 хуу көвүдөн.

Нити продукция бүдүрүлгө талашы-биле тос айларынын планын республика чагырганында бүдүрүлгө 105 хуу күүсөткөн, эрткен чылдың ол үзүн-биле деңгээрге продукция бүдүрүлгө 7 хуу көвүдөн.

1966 чылдың тос айларында нити продукция бүдүрүлгө планын күүсөткөндө тус-тос бүдүрүлгө аайы-биле көргүсөткөн:

1966 чылдың тос айларында бүдүрүлгө планын күүсөткөн хууу	Эрткен чылдың тос айларында бүдүрүлгө планын күүсөткөн хууу	1966 чылдың тос айларында бүдүрүлгө планын күүсөткөн хууу
Земелдин чагырганында бүдүрүлгө	107	123
Ош иштинде:		
«Тыва даг-дугу» комбинат	103	136
«Кызыл-Хавак» шахта	105	105
Чааананын хөмүр-даш разрез	110	112
Кызылдын электростанция	108	118
Республиканын чагырганында бүдүрүлгө	105	107
Ош иштинде:		
Эт комбинат	111	128
Сүт комбинат	107	89
Аш-чөм үстүрүлгө эргелел	112	118
Кызылдын хлеб заводу	113	117
Ал-Довурактын хлеб заводу	123	143
Чааананын хлеб заводу	117	121
Хөмүр-Аксынын хлеб заводу	113	119
Пиво заводу	95	98
Хлеб продуктулар эргелели	102	97
Кызылдын сайгарыла баазам	100,9	93
Чааананын тарак пункттуу	104	111
Кызылдын типография	113	108
Давраныла комбинат	103	103
Алгы заводу	136	125
«Гаврасноярск туудуну» буту-рулгө	93	94
«Тыва тууду» трезини туулаар бүдүрүлгө комбинат	95	89
«Тыва даг-дугу туудуну» туулаар бүдүрүлгө комбинат	102	105
Түтүбү заводу	72	97
Ийн аял-аагынын эргелели	116	130
Эт-Хемнин ийн-үлөтпур аял-аагы	107	103
Автосепте заводу	108	116
Республиканын «Сельхозтехника» каттыжышкын	99,7	107
Амдырал-хандырыла министр-воу	100,5	102
Шаган-Арынын амдырал ханды-рыла комбинат	100,4	109
Туранын	100,8	115
Сарыг-Септин	94	97
Чааананын	107	111
Бай-Хаактын	93	41
Тожунун	109	74
Шуурмактын	98	108
Кызылдын	100,6	100,6
Ал-Довурактын	100,0	111
Хөмүр-Аксынын	125	115
Эрзинин	50	—

Республиканын бүтү бүдүрүлгө нити продукция бүдүрүлгө талашы-биле тос айларынын планын пиво заводу, «Тыва тууду» трезини туулаар бүдүрүлгө комбинат, тууду заводу, республиканын «Сельхозтехника» каттыжышкын, Сарыг-Септин, Бай-Хаактын, Шуурмактын болгаш Эрзинин амдырал-хандырыла комбинаттары күүсөткөн.

Нити продукция бүдүрүлгө талашы-биле 1966 чылдың тос айларынын планын күүсөткөндө үлөтпүрүн кол-кол адыраларын аайы-биле көргүсөткөн:

1966 чылдың тос айларында бүдүрүлгө планын күүсөткөн хууу	Эрткен чылдың тос айларында бүдүрүлгө планын күүсөткөн хууу
Ошар чууа үлөтпүр	107
Электр болгаш чамалык энергия-ын бүдүрүлгө	105
Машина туула болгаш металл аял-аагы кылдышкын	103
Ийн болгаш ийн аял-аагы кылдышкын	109
Тууду материалдарын үлөтпүр	93
Чик үлөтпүр	105
Аш-чөм үлөтпүр	109
Үлөтпүр өске-даа адыралар	104
Ош иштинде металл аял-аагы адырал тынжышкын (даг-дугу)	103

1966 чылдың тос айларында бүдүрүлгө планын күүсөткөндө кол-кол тевер-лерин көргүсөткөн:

1966 чылдың тос айларында бүдүрүлгө планын күүсөткөн хууу	Эрткен чылдың тос айларында бүдүрүлгө планын күүсөткөн хууу
Электрэнергия — млн. кВт. ша	62
Хөмүр даш — муң тонна	230
Тууду тууду — млн. кезек	16
Тууду чутайы — муң тонна	1,5
Демир-бетон конструкциялар бол-гаш кылдышкын — муң кубометр	9
Далит материалдары — муң кубометр	68
Тууду болгаш оттуу аш сөөртүл-гө — муң кубометр	181
Ош иштинде:	
тууду аягы — муң кубометр	129
Хөм ийн — муң эш	27
Кидис ийн — муң эш	44
Давраныла кылдышкын — муң руб.	458
Бажын иштинде аш-херексели — муң руб.	535
Эт (өпкө-базы-биле калы) — тонна	2240
Колбаса кылдышкын — тонна	553
Саржаг — тонна	498
Сүттен кылган продукциялар — тонна	6422
Далан — муң тонна	8
Хлеб болгаш булочка кылдышкын — муң тонна	11
Кондитер кылдышкын — тонна	486
Пиво — муң дкл.	153
Экспорт сускуннар — муң дкл	87
Дус — тонна	1670
Даг-дугу (касканы) — муң тонна	13

Эрткен чылдың ол үзүн-биле деңгээрге, 1966 чылдың тос айларында 7241 муң кВт-ша электрэнергия, 18958 тонна хөмүр даш, 1624 муң кезек тууду тууду, 173 кубометр демир-бетон конструкциялар болгаш кылдышкын, 1844 эш хөм ийн, 1605 эш кидис ийн, 40 муң рубльдин даваныла кылдышкын, 282 тонна этти, 90 тонна колбаса кылдышкын, 1652 тонна хлеб болгаш булочка кылдышкын, 14 муң декалитр пиво, 4749 тонна даг-дугу хөмүр бүдүрүлгө.

Куш-аагынын бүдүрүлгө талашы-биле тос айларынын планын республиканын үлөтпүр 105 хуу күүсөткөн. Аял-аагынын белет-көргүсөткөн 138 рубльдин продукциянын пландан аял-аагы бүдүрүлгө. Эрткен чылдың ол үзүн-биле деңгээрге куш-аагынын бүдүрүлгө 5 хуу өскөн.

Земелде чагырткан бүдүрүлгө куш-аагынын бүдүрүлгө план-данын талашы-биле тос айларынын планын 105 хуу, а республикага чагырткан бүдүрүлгө 104 хуу күүсөткөн.

Куш-аагынын бүдүрүлгө талашы-биле планын сүт заводу, пиво заводу, хлеб продуктулар эргелели, «Тыва тууду» трезини бүтү бүдүрүлгө, республиканын «Сельхозтехника» каттыжышкын, Сарыг-Септин, Бай-Хаактын, Тожунун, Шуурмактын, Кызылдын болгаш Эрзинин амдырал хандырыла комбинаттары күүсөткөн.

ТЫВА АССР-НИН СТАТИСТИКА ЭРГЕЛИ.

Марксизм-ленинизмни чүткүлдүг өөренир

Партия-политикти өөренилген системанын кичээлдер өткөн. СЭКП-нин XXIII съездин марксизм-ленинчи теориянын өөренилген улут ужу-лудынын ошалай айткан болгаш ош чогадыктын бу-биле улам ийн аял-аагынын эргелел чугула-зын белеткөн. Коммунистерин ийн аял-аагынын кичээлдер куш-аагынын култура тургуушкунун байла дүжүлгө теория талашы-биле улап-билер, билдир аял-аагынын кылдыр өөрдүрүлгө партия пропа-ганданын чугула-зын белеткөн.

Алгы өөрдүлгө чылгыла СЭКП-нин Талы райком ала белеткөн-дери чорттаа. Райком колхоз, совхозтарда партия, партия аге организацияларынын секретарьлары-биле калы школаларын болгаш өөрдүлгө ийн чылгыла семина-ларын чорттошкын кылган, өөрдүлгө хамыра шил ала талашы-биле коммунистер-биле хула бөөдөлөрүн арттыргалар. Динам-чыларын школаларга азы теория-ны семинарларга киреде, оларын ийн билдини, политикти белет-келгени болгаш практикти аял-аагы-чорутулганын дүжүлгө белет-келгенин барымзаалап турар. Ол мынак өөрдүлгө ийн-аагы-биле шил аламынын принциптери сагал. Бо херектерин барымзаалап чорук — өрткөн коммунисттер теориянын

семинарларын организациястан, мнча-гаш районда нити-биле 14 семинар аял-аагы.

Болго, совхозтарын ууртукчу-ларынга, тускай өрткөн-дери болгаш партия, совет аял-аагынын аял-аагы партия-аагы-аагы актив-нын район школаларын организациястан. Бо школага көдө аял-аагы бүдү-рүлгө толарга экономика-нын айтырылганын аялга, поли-тикти экономиканы болгаш марксизм-ленинчи философияны база өөрдүр. Партия-аагы-аагы актив-нын школалары партия теория, поли-тикти экономика, философия, өрткөн коммунистер болгаш өске-даа аял-аагынын өөрдүлгө-биле чорттош-тор, СЭКП-нин XXIII съездин ийн үлөтпур теоретикти бол-гаш практикти айтырылганын хамы-зы-биле улап, өөрдүр чүе болган-да, район школаларын аял-аагынын методиказы болгаш организация-нын чырыдышкыннын мурундагы белет системанын чылгалы турар ийн-дир. Уш школага 56 комму-нистер болгаш партия кеңешчү эвес активчилер өөрдүр.

Совхозтарын чамлык салбыла-рында аял-аагы турар коммунистер-ге болгаш кеңешчү эвес активчилерге аял-аагы аял-аагы чынарнын мас-салы өөрдүлгө ийн бир хөмүр — коммунист куш-аагынын школа-ларын организациястан бис. Маана по-

литикти билгелерин үндешинерин-де аялга, саямалар, хойжулар, хөмүрүн ишчилер аял-аагынын, ве-теринариянын болгаш агрономиянын үндешинерин өөрдүр алаар.

Биске берге болуп турар бир чүе болза, чорттошкын суурларын ыракта ошолор аял-аагы турар коммунистерин, хойжуларын, ка-дарчыларын өөрдүлгө органи-зациялар болуп. Оларын хөм кези-нин нити билгелерин белеткел чамык, хар-назын улаады берген кижилер болуп турар. Ийнчаага оларга шко-лаларын чаа хөмүрүн аайы-биле бүдүлгө тургускан. Оларын хөм ийн уруу пропагандистерин болгаш консультанттарын ууртулганын билет политикти аге школаларын програмказын аялга кичээлдер. Ош аялга практикти дуа чөлдө-ри-биле оларга бюро кеңешчирин азы партиялар кеңешчирин бис-жылган. Оларын кичээлдерин кыл-гаш булунарга бир аял ийн эвес эвес катарттар. Ол күн-дерде партия организациялар, өрткөн чылда организация турганын ийн-дир, оларга лекция, бөөдөлөрүн, култууртук хандырыла талашы-биле өске-даа аял-аагынын чорттош, кино-ларын көргүр. Ийн ага болуун аял-аагынын күүсөткөн.

Чамлык аял-аагы-биле чөлдө-штор, партия өөрдүлгө системанын эвес бергелешчирин

нер болгаш четтестерин турганын өрткөн өөрдүлгө чылгыла түнөйлө-дери көргүсөткөн. Оларын бирөөн болза чамлык школаларга кичээлдерин шындык чамлык болуп, коммуни-стерин политикти өөрдүлгө садып турар негелдерге чамлык дүшпөй турганын-дир. Ол мынак чамлык дынакчылар марксизм-ленинизм аял-аагынын про-граммазы кирген литература-нын номчулганы, боттары белеткел чамык, кичээлдерин кичээлдер турган. Бир түе ийн четтестер турганын илерен чөм болганда, бо чылгы партия ор-ганизацияларын кол кичээлгенин кичээлдерин ийн-теоретикти лек-циялар билеткел экижигерине улаадылар ужурут.

Бистик пропаганда-истерин хөм кези дөш болгаш доосаа дөш өрткөн, пропаганда-истерин хөм хөм-ини аял-аагынын байла дүжүлгө коммунистер болуп турар. Оларга дүжүлгө станцияларда фельдшер Ош Демир-ош, «Элге» совхозун экономист Виктор Миха-лешки, «Мезерей» совхозун инж-нер Альберт Рузольф. Күр чөм өске-даа аял-аагынын башкылар Ош-Ошун-ош, Кочетов сөс чыл школа-зынын башкылар Монгуш Баыр бол-гаш өске-даа хөм-хөм кичээлдер аял-аагынын. Районга бүтү пропаганда-истерин болгаш теоретикти семина-

лар ууртулганын саны 100 ки-жи чедер.

Өөрдүлгө чылгыла дүжүлгө школаларын хөмүрүн аял-аагы-биле эвес катарткы семинарларын өрткөн. Семинарларын кичээлдерин нити теоретикти болгаш мето-дикти белеткел алаар, а ол мынак аял-аагынын политикти литера-тура-биле хамы аял-аагынын хаара туузынын методиказы-биле, кол-кол темаларга кичээл эрттеринин, көргүзү материалдарын аял-аагынын талашы-биле хөм чүдүлгө бил-дин алырлар. Пропагандистерин аял-аагы чугула болгаш хөмүлгө, ийнчаага оларын партия азы хөм-ини, хөм санын даагыларын күү-сөткөндө хостал турар бис.

Бо чылгы политикти өөрдүлгө-нин системанын Совет эрге-чагырганын 50 чыл оюнга болгаш Влади-мир Ильич Лениннин төртүтүлгө-дө бөр 100 чыл болуп оюнга ту-раскааткан темаларын өөрдүлгө ош кичээлгенин улаадылар алаар.

СЭКП-нин XXIII съездинин ийнтирлерин, СЭКП ТБ-нын сентяб-ри (1965 чыл) пленумунун доктала экономика-ны теориянын, бүдүлгө ор-ганизацияларын болгаш башка-рынын айтырылганын хамы-зы-биле билген туралын ууртукчу аял-аагы-чылдар негеп турар. Ийнчаага аял-аагынын, колхозчуларын, тускай өрткөн-дери экономика-ны,

профессионал-техникти болгаш зоо-ветеринарды өөрдүлгө—ошолорун мергезилин белет талашы-биле бүтү аял-аагынын кол кезе болган ту-ра ужулут.

Аял-аагынын ийн-политикти кичээлдерин күштелерин талашы-биле СЭКП-нин XXIII съездинин ийнтирлерин ууртулгала болурун, партия организацияларын комсомол-чуларын политикти өөрдүлгө ор-ганизацияларын белеткел алаар турар. Ортук өрткөн чок ошол, уур-ларга чүн-да мурунда немержир нити билгит школаларын өөрдү-лгөн смелен турар. Партия өөрдү-лгө ийн аял-аагынын хөмүрүн өөрдүлгө өөрдүлгө комсомолчуларын күш-дери летики турар бис. Бо чыл-ын 117 комсомолчулар партия өөрдү-лгө ийн чөмүлгө кичээлдер-лер.

Коммунистерин политикти өөрдүлгө ийн аял-аагынын партия организацияларын хуралдарына чугулашкан. Коммунист кичи бүрүт бо чылын кал өөрдүлгө, номнар болгаш көргүзү материал-дарын аял-аагынын билер. Өөрдүлгө чылгыла өөрдүлгө район библиоте-казына белеткел аял-аагынын чор-отка болгаш аял-аагынын эрге-жөк чугула литература-ны чөлдө-ш.

Ийнчаага, Талы райондун партия организацияларын партия өөрдүлгө-нин чөмүр негелдерге дүшүрү өрткөн дөшлөй бүдүлгө болуп.

С. ТУШКОВ,
СЭКП райкомунун
политкомиссарынын кабинетинин
эргелениши.

АКТИВТИҢ КУЖУ-БИЛЕ

Бир эвес Шагаан-Арыгынын район библиотеказына кире бээр болуусу, оң номчула залында доруна «1965 чылда Тыва АССР-нин эң аки район библиотеказына» деп бижикти доран-на эскерип каар бис.

Эң аки библиотека... Шак идыг атты төлөтүг бадыткаар даш култуурамын бо одаанын бичин-даа бол, найралдыг коллективи улут ажалдарын чорудуп турар.

Шагаан-Арыгынын номчуучуларына ук библиотеказын эрттирген «Төрөн черин» деп аас журналы улут сонугурады болтурган. Аас журналы эрттерде, ук библиотеказын ажалдачылары актив-биле кады дыка хынамчалыг белеткенген. Журналдын планын партия райкомунун агитация болгаш пропаганда килдиз база комсомол райкому тургускан. Аааа библиотеказын эң илдепкелти номчуучуларынын бирөөн районда көдө ажал-агыл эргелетин ажалдачымын Нина Бабик,

районун шериг комиссары Александр Кожевников болгаш эске-деа библиотека эргелеткени Нина Аракчаага ажалыг сумени берип, калдыг теманы кантаар эрттире, белеткесе экил деп санын киригенер.

Аас журналын эрттирер дугайында районнуу радиоламчылыгына дамычып, албан органдарына, бугурулге черлеринге чаралдарын аскан. Ынтангаш аас журналына киржир-биле 250 кире номчуучулар келген. Ук журналы даш арында тургускан. Бирги арынга «Төрөн черин» чаракын дугайы деп арынын Нина Бабик солун болгаш билдиргич чугаалаан.

«Киж дээрге чоругаа чыналыг турар» деп М. Горькийин чугааынын долугаа «Чая амчыралдын тургузучулары» деп темага районнуу шериг комиссары эш Кожевников тодаргай чугаалап, ааа-агбелерин демиселин районнуу мураачыларынын ажал-ижи-биле холбап сонугургат-

кан. Журналдын дараазында арыныг партия райкомунун агитация болгаш пропаганда килдизин эргелеткени эш Куулар районнуу беш чыл планынын дугайын чугаалап, калдыг-калдыг тутулар тутуларын, келир уезе район калдыг апаарын тодаргай чугаалаан.

Бог-тымынгер композитор Солаан Базыр-ол Тыванын музыка чагаалынын дугайын тайылбырлаан.

Ук журналы организастап эрттиргенин ажалыг илде болган. Эң ылаңгы улуту класстарнык өөреникчилер, Тыванын келир уезинин дугайында калдыг материалдарын номчуза экил дээрин уругулау айтырып кээп турган. Номчуучуларын сонугурады эрттирген соода, «Тыва беш чылда» деп ааа стенин библиотекаын ажалдачылары дерип кылган.

Бо дээрге найралдыг коллективи эрттиргени солун болгаш

дештиг болган бир ажалы-дыр. «Киж чүү даш туртатп чорутул, аас-кежик деп чуга?» деп диспутту чымылганнар база улуг сонугураан. Амгы уезе библиотекаын ажалы Октябрьнын социалист Улут революциянын 50 чылынга болгаш В. И. Ленинни төртүтүнгенден бээр 100 чыл болур оюнга уткуштур белеткелдерге уланган.

Ам коллектив бодунун актив-биле кады «Ааларын орут-биле» деп солун кезеж эрттиргенин планын турар. Эң ылаңгы амгы уезе улут баштыкчынын ажалы, амчыралынын дугайында номнарын пропагандалаары кол терип ээлеп, ленинч номчулгаларын эрттирп, библиографтыг тайылбырларын чорудуп турар.

Библиотекаын ажалдачылары ажалы номчуучулар-биле ажалды күштелдирген. Эң ылаңгы олар-биле «Културлук болуру деп чуга?», «Коммунизм—кижи төлөткенин чыраткылыг келир уезе», «Бугула болгаш хоозун ре-

мантика дугайында» даш ышкыш беседаларын чоруткулган. Ажалы номчуучулар оон аңгыда кинити-дел-политиктиг болгаш эртем-фантастичтиг номнарын хойну номчуп турар.

Библиотекаын ажалдачылары ажалы-бугу темаларга номнар даштелгезин организастаан. Район библиотеказы ажалды боттарынын актив дашчыштыр хову-шалдерге болгаш албан органдарга, өөредилге, бугурулге черлеринге билдиргич организастаан. Библиотекаын илдепкелти номчуучуларынын бирөөн, методичтиг чөвүлдин кешитуну пенсионер В. Бадеева пенсионерлерге номнарын номчуп берип турар.

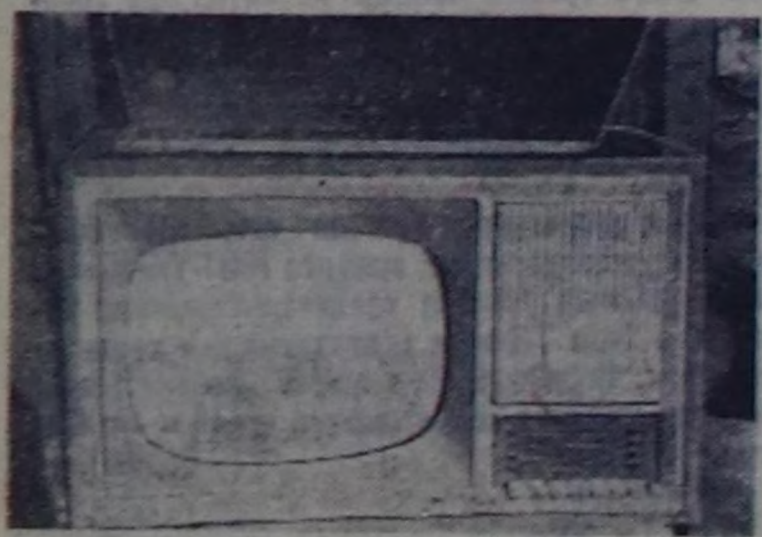
Октябрьнын социалист Улут революциянын 50 чыл оюнга уткуштур ук библиотеказда «Ленинни бугула», «Улуту эрге-чагырга даш демиселчилер», «Төрүтүнген хуңу-биле, Төрөн чурт» деп стенилерин белеткен турар.

Номчуучулар-биле ажалды чорудураа кышка белеткелди кады кылдыр. Ынтангаш беш тылын библиотека, кышка эки белеткенген. Оон иштине кире бээрге чырык, арыг-сылг.

С. ХЕРТЕН.

Чаа барааннар

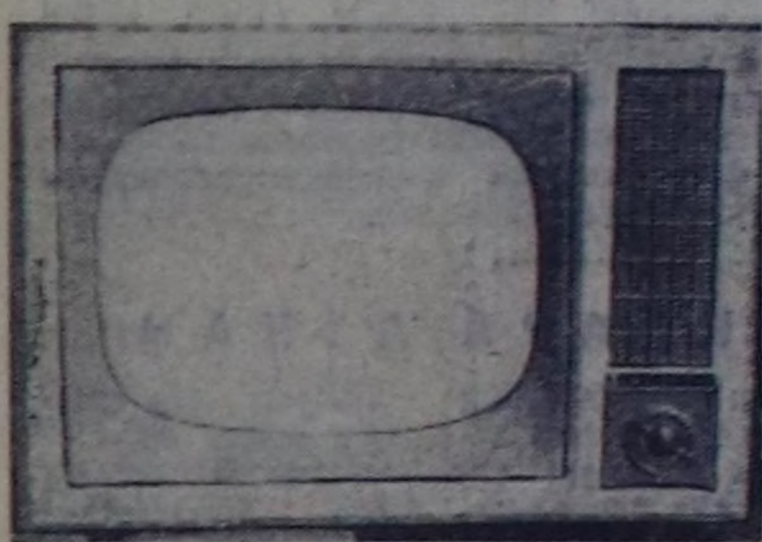
Бистиң республиканын районнарын болгаш Кызыл хоорайныг садыгларына култура хергелдин чаа барааннары узук чоңаа кээп турар. Ам чоңуку хунерде Кызылдың курусе сады чаа барааннары чонга бараалгалдыр. Оларнын чамалыктары дараазында бо.

«Беларусь—110» деп телерадиола. Ону садып алгаш, хундус радиоприемни-биле тырттырган ыларын дыңал, келээ телевизорну көрүп болур. Пластинкада биниттинген чаа ыларын дыңаар даш, оон кырын амыткаш, ажаа долгандырылтар. Телерадиолаын чыг 401 рубль.

Транзистриг бичи радиоприемни. Ону холга туруп алгаш, ырак черлерге чоруп, оон Москва-ныг болгаш өскө-даа хоорайларын үнү дыңал болур. Ындыг радиоприемни ылаңгы, малчынарга таарымчалыг. Бртээ 74 рубль.

«Сигнал—2» деп телевизор. Бо телевизор «Волхов», «Спутник» деп телевизорлардан шынаа талы-биле артык. Оон өртээ 353 рубль.

ТЕАТРГА УДАВАС КӨРГҮЗЕР

Республиканын хөгжүм-шин театрыга кире бээрге, ыры, музы-ка ында-мында чамгалыг, сценада-даа, өртээда-даа белеткел-лө белеткел.

Өөрүшүнүн өндүр түгү, өртөмчеге киникип үнгөн. Ала-ага ону туткаш.

Ажы-тап даш дошун тулчуп турган» диген сестер тодаргай дыңалып, хойну ыры улам-на күштелип турар өртээлдер эжиниге келди. Ыр төне бээр орта, театрын кол режиссеру Василий Васильевич Журавлев үнүп келди.

— Михаил Шатровтун «Революциянын ады-биле» деп шинини белеткел миында чоруп тур. Дүше чедир ол шинини ыларын өөренип турар улус. Ында хей револосучу ылар бар. Октябрь байырлаы чоңушалан, байырлады ол хунеринде чонга чаа шинер, концерттер көргүзөр даш эртанден эгелээш, орай нежизге чедир-ле белеткел ылым чударымыс бо-дур — деп, кол режиссер чугаалап-дыр.

«Революциянын ады-биле» деп шинини театрын режиссеру, РСФСР-ниң алдарыг артист И. С. Забродин тургузуп турар. Ол шини дугайында каш сестен чугаалай кааптарын Иван Степанович-ден диледим.

Кинооператор Евгений Корзун Хантайка ая-не баштай үн чык бургунгаар барган. Енисейге агып кирип чыдар хемини эриктеткенге мичаара кижилер чаа-ла четкелдеп кээп, дошкун бойдуштук ол черлерге түрүмчүп чурттаар тургаштарын шилеп ат турган. Олар баштайгы майгынынын тургузупканнар... Ол дугайында улут эвес сөжетки кино-чүрүк тырттырган. Болуну энергия күчүгүн Нориксиге болгаш Талнакка бээр Заполар ГЭС-тин тудуунун дугайында кино-чүрүк тырттырарымыс бо-дал планы оператор эрге мичаара-ла тыттын келген.

Ажык кинооператор чокта чаа Иркутск-киел сонуга чүчкө, Таймырге чорупкан. Евгений Корзун ажаа чед бергеш, бир айны дургутуна «Хантайканын эрени» деп кинопортретти тырттырып келген. Болуну ол ажалында дошкун бойдуштук ырак черде чаа амчыралдыг тургузуп турар кижилерин, оларын ажалы, амчыралын көргүзүп турар.

Ол дээрге Чөөн-Сибиринин кинохроника студиянын сөөлүг ажалдарынын бирөөн болур. Кинокамералар-биле чөсөргөнгө кижилерин Иркутскин Сухе-Батор кулчу-чугунаа улут эвес бажындаа Сибиринин ая ырак булунарыне самодетка, поезиде, машинага олуткан, чорудуп-ла турар. Кинохроника студиянын ажалдар черлерини деискээр, кызыгалар хырына-ла кайын бээр шылуп алгаш чоруп барган. Ол дээрге, Иркутск областаа агыла. — Брасноярский край, Якут, Тыва, Бурят АССР-лер, Хакассия, Чита областар, Сибирьж киноматографистер миына дилип кыжыр-жыр: «Бистиң чуртубуз — чер-бөмбүрөөн-ниң алы кээр-ле болгай, а бистер болза, чуртутун алды кээр-дир бис».

Режиссер Валерий Коменко биле опера-

тор Анатолий Сидлерин чокта чаа чогаалыг тургуска документалдыг кинолуну алы — «Транзит» дээр. Абакан-Тайшеттин демир орук орутп кантаар-даа ажал берге байлаа таварлажып турган, кылпш шалаа кижилерин дугайын мыда көргүс-кен. Бо документалдыг кинонун авторлары моон мурунда-ла бо орутуп тулугу-га чоруп тургаш тырттырган хей киноленталарын бээр ажаллаан. Ында кижилерин мога-чылап чок эрес-мадылгы куш-ажылын ол-ла хевээр болуп турганын бугулаар көргүскен.

Ижтианын улуг үнөлө, сурагы алган алмазынын тыныкчыларына, Мирный хоорайнын чурттакчыларына, оларын күш-ажылында «Соната» деп ийи сериалыг кинолу бараалгаткан. Оон режиссеру Юрий Устижаников, операторлары Игорь Колосский, Никандр Савинов.

Болуучу чогаалчы ажалыг амгы ажалы далайын хунууге турган эрги Братскин чуртка тырттырарында эгелээш, студиянын амгы хоочун операторларын бээрэн Петр Петров кинокамераны туткан, барык-ла бугу Сибирини кезип каалкан. Ынчалла-даа Петровтун угаан-чүрө Ангаре уланган. Оон эриктеткенге чү болуп турарын ол уругулау-ле хайгаарал турар. Братск ГЭС-тин тудууну дугайын көргүс-кен «Падунда демисел» деп кинону каш чыл бургунгаар ол тырттырып кылган. Оон соода «Братскиден чагаа» деп кинолентаны тырттырган. Петров ам ээлчег-лиг командирова чораш келген. Ол, Усть-Илимск ГЭС-тин тудууларына чораш, оон солун материалдарын аккалган.

Тыванын ырак суурларыгче оператор Анатолий Сидлер чорупкан. Тывада даш-

тан, маштан тээп чонарыта, демирден шуткуп куларынга болгаш халеп дараазында кайтамчык уран талантыг кижилер чурттап, ажалдап турар. Оларын дугайында документалдыг кино тырттырган, муң-мун көрүчүлөргө магалдыг көргүс-кен.

«Баргузин дээр ылым чөр бар». Мындагы аттыг кино сценарийинин автору бурт чогаалчы Николай Дампинов. Ынтангаш ол сценарий баутаар ам режиссер Руфин Али-аде болгаш оператор Николай Апанасов олар чаа кинону тырттырып чоруп турар. Байкалче хал кирип чыдар Баргузин хемини уунуа кайтамчык бойус чуртумалын, мыда амчыралын дугайын ажаа көргүс-кен.

Байкал дугайын база-ла мынтаагай ба-рып болбас. Ам оон эриктеткенге Иркутскин киноматографтарынын бир бугу ажалдап чоруп турар. Парлаанын чаа ме-дальерин чыгыш баутаар «Байкал 20 минуттаа» деп кинону олар белеткел турар.

— Бистиң кинооператорларымын тырттырып чоруп турар бугу-ле кино-чүрүктөрүн сааары берге-дир. Чүгө бир айны дургутуна бизин бугу чуртка көргүс-кен хроника журналдарга «Чөөн Сибирь» деп кинохроника даш номерин үлүрүп турар болгай бис. Хроника-документалдыг киноленталары доктаамал кылп турар бис. Бистерини мурунубуза ам-даа хей болгаш салт ажалдар бар. Октябрьнын бежен чылында «Пурседе залын» деп долуг метраж-тыг кинону тырттырып кылырын болзап тур бис. Ангаранын эриктеткенге болгаш Братскиде бистиң кижилеринин чүчү кылп каан ажаа көргүсүтүрүк ужурут-деп, студияны кол редактору Семен Мек-лер чугаалады.

Марк ТАТАРИНОВ, ПМА-кыг тускай корреспондентини.

БАШТАЙГЫ ХАР.

А. Юртаевтин фотоотуку

Парлаага чагыдылгазы

Кызыл хоорайда парлаанын хей-нииничи таралдыкчыларынын чөвүл туралын СЭКП хоорому организастап эрттирген. 1967 чылдын парлаанына бижидиленин хоорайда чоруп турарын дугайында хоорайнын парлаага таралыга чериниң начальниг эш М. В. Николаева илдеп кылган.

Келир чылын парлаанына бижидилге эгелээден бээр бугу-рултерде, өөредилге болгаш албан черлеринде партия, комсомол, профивиле организациларынын дузаламчы-биле парлаанын хей-нииничи таралдыкчылары организастыг ажалдарын чорутканын илдепкел демдегелен. Сентябрь бирден октябрь 10-га чедир ажал-чы чон солуннарга, журналдарга 11 муң ажал бижидилгени кылгай. Электростанцияда, № 2 школда, Тыва геология экспедициясында, № 3 АТА-да, типографияда болгаш чамдык бугурулелерге, албан черлеринде партия организациларында парлаанын хей-нииничи таралдыкчылары эки ажаллаан. Электростанцияда эш Фетисов ажалын бугуруу 3—8 чедир чамгалыг болурун чедип алган.

Хоорайда улут коллективтер — автоажы-агылдар, тулут болгаш садыг организациларында партия, комсомол, профивиле организацилары парлаанын хей-нииничи таралдыкчыларына багай дузалажып, коллективтерин кешитуну бугуруу чамгалыг болурун чедип алыр талы-биле организастыг ажалдарын кошкып чорутуп турарын илдепкел болгаш санал бергенер айткан. Эрткен чылын бо уези-биле деңгээлге чурттагы чонун муң кижизинге өвөштүр октябрь 10-га чүгө 150 ажал кезек солуннарга, журналдарга бижидилге болган. «Правдага» болгаш «Агитатор» деп журналга бижидилге эң-не өвөш болуп турар. Ай ажал уезе «Правдага» 220 ажал бижидилге кылдыган. Хоорайнын партия организациларынын агитаторлары 2 муң ажал, а «Агитатор» деп журналды ам дээринде чүгө 60 киж бижидип алган.

Парлаанын хей-нииничи таралдыкчылары боттарынын ажалында четистерин демдегел, коллективтеринин кешитуну бугуруу чамгалыг болурун чедип алырын дугурушкан болгаш дуржулга солчулганын база кылган.

СЭКП Кызыл хооромунун бюрозунун доктаамы-биле парлаанын хей-нииничи таралдыкчыларында элөөн хей кижини СЭКП хооромунун Хундус бижин-биле шапкан. Оларын аразында каш чыл иштине ажалын чонун ортууга парлаага таралдып келген, электростанцияда эш Фетисов, № 2 школаын башкысы эш Лама база бар.

Редатор К. К. КУДАНИ.

ОКТАБР 15-ТЕ

«НАПЫРАЛ»: Уругларга дигир-чуртуктар 10. «Мухтар, менче неа!» 11.30. «Чече чыл, чече кыш эртпеди дээр» (1-ти, 2-ти сериалары) 1.30. 4.10, 6.50, 9.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Уругларга дигир-чуртуктар 10. «Одессага намынгулар» 2.30, 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Өлүргени даш өкөөш» 11, 1, 3.40, 5.10, 7.10, 9 шактарда. «ВОСТОК»: «Бакунун 26 комиссарлары» 3, 4.50, 8.30. «Бистид ба жымчымыс» 6.40 шактарда.

Тываның автоэргелелин Кызылда автошколазы

III класстың чалаачыларын белеткээр курсна курсантылар хулап алырын үргүлчүлөп турар.

Тайылбыр алыра, Кызыл, Шевченко кудумчузу, 113 «А» ба-

жында баар, азы 34-94 дугаарыг телефонче долгаар.

ДИРЕКЦИЯ.

Бистиң садыгжывыс

Барааннарым тус-тус аңгылаш, шевтерини көнчү чыскай салып каан. Оон өртөктөрүн болгаш дугаарларын садыгжыдан-даа айтырып турбас, мыда база-ла тодасы-биле бижээш азып каан. А магазинин арыг-шевергин байлаан, корум-чурумуу сады алыкчыларга үлөгөргө болуп, таарымчалыг байлады тургузуп турар. Ол дээрге, Чөөн-Хемчик районун Хорум-Лаг суурда кездэе магазин-дир. Магазинин садыгжымы Садыглар Сундуп он чыл ажал ажалдан келген. Күрүненин өнү-херенинниң кадала-лачымыс болуп, чурттагы чонун негелдерини хандырар харымсалга-лыг ажалды чорударына көргүскен илдепкел херек кырынга бадыткаар даш, ол баштайгы хунеринде эгелээш, ажалында кызымачаай чоруп көргүскен. Сундуп

күрүненин өнү-херенинниң ая сепкилдиг камгалап, садып алыкчыларын чугула хергелеткен ажал-чөм болгаш үлөтүр барааннары-биле хандыр-ып келген. Кайы-бир барааннын талы-биле садып алыкчыларын айтырынга ол дарыг харымны берип, бараан-нын шынарын, оңу канчаа эдилерин тайылбырлап бээр чачыл болган. Садып алыкчыларын алыр даш бараан-нынчын өртөн саат чокка санап берип, өртөөн ажыр ийикке, азы дуга-ладыг санаар чоруктарын болдурбайн келген.

Чыл келген турум-на садыгжымын арга-мергежил билип, ажалы-нигине белин көргүс-түрлерин чедип ал турар апкаган. Садыглар Сундуп 1965 чылдын бараан саарыламынын чыл планын 108 хуу, а бо чылдын 9 айларында 110 хуу күсүскен. Са-

дыгжымынын чүгө-магалинге чорудары-биле кызымачаайтын ая ийи совхозтун ырак черлерде чурттап турар малчы-нарынче, хову тургалды-рычте, фермаларже, бригадалар төптеринче не-деш санында барып, ча-гыг баутаар барааннары чедирин, садылаарын организастап турар. Дон-Теректе, Хорум-Ла-даа ийик фермаларына, Ак-Хаада хойжу брига-дада садыгжы баар ху-пүдө чедэ бээрже, мал-чынар өөрүшү-биле уктуп алылар. Оон-биле эртелештир ферма, бригадала төптеринче Са-дыглар Сундуп лекция, беседаны чорудуп, көдө-аажыл-агынын ажалы-нычтарын сөөлүг ме-дальер-биле танышты-рып турар. Бо чылдын сентябрыда чурттагы чонун ортузунга кооп-ерациланын ужу-ду-ламын дугайында та-йылбыр ажалы чорут-

кан. Оон түнелениде 50 кижини кооперация ре-жигунууге хулап алган болгаш хуучуларын ажаа салымчымынга 300 рубльди кирген.

Сарылап Сундуптун ошакшан ажалынаа эс-сепкилдиг, чымык чор-уун Хорум-Давыг чурттагы чову үлөшп көргөш, «ону Чыгыг кедэ Советтин депута-лыга болгаш кездэ Со-веттин штаттан дашкаар дараазында сонгуп ал-ган. Чонун көргүскен ол илдепкел база-ла ая сепкилдиг күсүсүп тур-ар. Чыраа-Бажы раб-кооп баштаар чери ону мурунчы садыгжы деп санап турар болгаш каш удаа өртөктөг чүдүл-дөш паннаан. С. Сундуптун чуртун рабкооп коллективинин хундус-лел самбыразында база кирген.

С. БАЗЫР-ОЛ.

Серемчилелдиг болур

Бистиң республикамыс арга-арыг-биле байлаа, оон деискээринин ба-рык чартык кезин арга-арыг шып-кан. Ол эгэртинмес байлактыг өрт-тен камгалаарынын херээнге бүтү-ненин киржип турар. Ынчалла-даа чамдык кижилерин ол чугула хе-ректин ичээргейге албайн баар чо-руу улуг хораны чедирип турар.

Эрткен часты сактып көрөөл. Май айдын июнның ийги чартыгына чедир кургак латыг, каан хунер болур. Оон ужурунда мыда-мыда өртөр болган чок-ла үнүп турган. Оон чылааганы — кижилерин бугулау болгай. Ажалын, малчын, ажал болгаш балыкчы кижилерин өжүрөөн одагыраан кызыл чад-былтын чылганып үнүп турганы ол. Өжүрөөн таакын, азы өртөмч материалдар-биле боо холааы дуга-лар кижилерин серемчилел чогу-дан өртөр база болулаан.

Каш хундус Шуй суурдан 12 км ырак черге өрт үнгөн. Өртү турган өжүр даш ажалдап турган арга-арыг ажалдакчыларынга Бай-Тайга районун «Мураакын» колхозунун дараагы эш Кудуруктай немеле кижилер чорудуп бээринде бизин ой-талап турганын сактып тур мен. Дыка-ла комулаан ийик бис. Ажал-дар болгаш балыкчылар база-ла се-ремчи чок болулаар. Бай-Тайга ра-йонда Мешкен-Хал чыгыга аңымыр

чурумун сагывайн аннап турган төт-чөгөкчилер, өрт үндүргенер. Ону өжүргөткө база өвөш эвес күш негеттинген болгай.

Кат-чымис, тоорук, могуу чыр уе—арга-арыг камгалаанын ажал-дакчыларынга үгү-дышты берейн турар. Бо чылдын август 21-де Ба-рыын-Хемчик районда Ортаа-Шыра-Булакка өл черин чурттакчылар одагыларын өжүрбей чоруп барган-нар.

Н. САБЫЛИН, жузукчу-хайгааракчы.

ХУНДУЛУГ ЭШТЕР, НОМЧУНЧУЛАР!

1967 чаа чылдың бугу солуннарынын болгаш журналдарынын чагылгазы үргүлчүлөп турар.

„ШЫН“ СОЛУННУ

чагыдып алырынче далажыңар!

РЕДАКЦИЯНЫҢ Адрези:

Кызыл, Шевченко—Кравченко кудумчузу, бажы № 3. ТЕЛЕФОНАРИ: Редакторун 24-63 редакторун оралакчыларынын 35-24, 25-38, харымсалгалыг секретарынын 23—35, партия амырал калкынын 23-54, агитация болгаш пропаганда калкынын 37-13, кездэ ажал-агыл калкынын 21-47, үлөтүр калкынын 22-64, чагаа, ажалы болгаш талас корреспонденттер база совет тургузуп болгаш амырал калкынын 21-27, аштан информатика калкынын 20-60, бугулаарынын 31-75, корреспонденттары 27-41, Со-зия калкы багында 22-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүленин чанында Парлаага эргелеткен типографиясы.

ТС—01284.